

odpirala pot v palačo. In tam zdolaj se je samotna postava, ki je bila edina videti negibna, medtem ko je njo, gospo Stonovo, ne da bi se mogla braniti, tako odnašalo, premaknila s svojega položaja pod egiptčanskim obeliskom in se sklonila, da bi pobrala beli zavitek s tlaka. Moški je pogledal proti nji z enim samim hitrim sunkom glave in niti zdaj, ko ji je izginjal spred oči, ni odhajal od nje, temveč ji je prihajal nasproti. Izginjal je, ne, že je izginil pod nadstreškom, ki je pokrival vrata v palačo, in čez malo časa, da, zdaj že čez nekaj minut, bo nekdo zmotil ničevost, v strašno praznoto bo nekaj stopilo.

Gospa Stonova je pogledala kvišku v nebo, ki jo je navdalo z občutkom, da je nenadoma obstalo. Nasmehnila se je sama sebi in zašepetala: *Poglej! Ustavila sem tok, ki je tako odnašal vse.*

Prevedla Mira Miheličeva

MATERADA

(Odlomek iz romana)

Fulvio Tomizza

Nadaljevali smo z delom kakor zmerom in zdaj je bilo treba žeti pšenico. Ustavil sem strica na gumnu, kjer sem trebil trnje in drug plevel, da bi lahko tja naložil snopje. Sukal sem se malo okrog njega, ker od tistega dne v Bujah nisem več govoril z njim.

»Barba,« sem mu rekel, »te dni bi bilo treba žeti pšenico. Kako naj bi delali?«

»Ne delajte si skrbi zaradi mene. Vi greste žet na svoje.«

»Na čigavem pa, oprostite, smo prej orali, potem sejali in gnojili?«

»Vaš trud bo plačan,« je odgovoril.

»To ni pametno govorjenje.«

Bila sva sama, jaz in on, pod hrastom, kakor ne vem kolikokrat že.

»Poslušajte, stric, sama sva. Jaz in vi. Ne morete reči slabega o meni, saj sem vas zmerom poslušal. Zdaj vam govorim o žitu. Pustiva ta čas zemljo in druge spore. Skoraj vsi so poželi, in če bomo mi še kaj čakali, bomo redili vse ptiče naokoli. Kako naj razdelimo?«

Sedel je na deblo, pripravljeno za drva. S težavo je odgovoril:

»Naspol. Za žito lahko naredimo naspol.«

»Spolovina je mrtva. Kdo še govori o spolovini? Za vas čista tretjina; je že dovolj.«

»Torej nič. Kakšne zahteve so to? Kaj pa si ti vtaknil v žito?«

»Svoj pot sem dal zanj. Posejal sem ga, okopal sem ga, sol sem potresel po njem, zoral sem zemljo. In kaj ste vi vtaknili vanj?«

»Sol, gnoj, seme. In potem tisto najvažnejše.«

»Kaj?«

»Zemljo.«

Takrat sem skočil. »Hudiča vendar, glejte, kakšni ste! Če hočete slišati moje, niste vi v to vtaknili ničesar, ker ste tudi gnoj in druge reči kupili z našim trudom.«

Ni pričakoval, da bom povzdignil glas, pa je začel spet tarnati, spet je zaigral starca.

»Tudi ti si kakor oni tam. Kar po meni. In to imam v zahvalo, po vsem, kar sem storil za vaju. Vzredil sem vaju, da sta velika in močna kot junca. In vidva me dasta odpeljati žandarjem kakor razbojnika. Ampak ne skrbita zaradi žita in tudi zaradi vsega drugega ne. Še se bo našel kdo, ki bo obdeloval zemljo in ne bo zahteval tujega blaga.«

In me je pustil tam, jaz pa sem ga gledal z odprtimi usti, s srpom v roki.

Naslednjega dne sem vstal pozno, ko se je sonce že pokazalo izza bujskega griča. Zrak je bil svež in vrabci so vreščali doli v akaciji.

Ze so se razločno videla žitna polja in vinogradi, oljke in lise gozda, ki so se spuščale vse do morja, kjer se je že kadilo iz tovarniških dimnikov. Pogledal sem proti Groti in otrpnil. Najprej nisem razumel; pomislil sem, da nekdo preganja kako žival, ki je ušla v žito; potem sem jih imel za tatove. Nazadnje sem videl, da sta dva in žanjeta in od časa do časa mirno počivata in se spet lotevata dela.

Stekel sem v starčevo sobo; ni ga bilo tam. Zbudil sem Berta, mu rekel, naj pohiti, ker v Rebru žanjejo žito. »Vzemite srpe!« sem dejal.

V trenutku sva bila na polju. Z nama sta prišli tudi ženi in otroci.

Stric je sedel pod češnjo, in ko me je zagledal, je vstal. Tudi oba dninarja (eden je bil tisti Bepi iz Oprtalja, ki je zadnja leta prišel dol k nam iskat boljšega zaslužka, tudi drugi je bil iz notranjosti dežele in je služil pri Fiaschovih v Picudu) sta obstala in nas gledala.

»Stric,« sem rekel, »to je spet ena vaša!«

Berto pa je že stopil v žito s srpom v roki.

»Prenehajta delati!« je zakričal. »Drugače bosta imela opraviti z mano!«

Meni pa kakor da se je bilo zabliskalo; spomnil sem se, kako so pred leti Nando in drugi posestniki nekega jutra, ko so vstali iz postelj, videli, da jim žanjejo žito, ki so ga sami posejali. Ampak zdaj je bil položaj čisto drugačen, čeprav se je lahko zdel prav tak: celo

obrnjen je bil. »Stoj!« sem zakričal Bertu. »Kaj imata onadva opraviti s tem?«

In utegnil sem pomisliti, da si Nando ni upal tako kričati, ker so koloni skočili nanj in pretepli njegovega konja. In nisem se še obrnil, ko je Berto že tekel proti stricu, vihteč srp v roki.

»Razbojnik, kaj hočeš?« je zakričal starec.

»Pokončati vas enkrat za vselej!«

Kričal sem jaz, kričala je moja žena, kričali so svakinja in otroci in oba dninarja. Še dva koraka, pa bi bil nad njim. »Berto, srp iz rok!« sem zavpil. In Berto je odvrigel srp, zgrabil strica za vrat in ga tresčil ob tla. Stal je nad njim z blaznim pogledom in vse naokrog je bila zemlja rdeča in kričal je, kolikor je mogel: »Vidite zdaj, kaj bi lahko naredil iz vas? Lahko bi vas raztresčil na toliko koščkov, da bi bil uhelj največji!«

Posrečilo se mi ga je zgrabiti za roke, on pa se je zvijal in kričal še glasneje. »Dosti, Berto. Ljudje so okrog. Nehaj, če ne, te bom jaz naučil!«

On pa se me je otepal, da je bolelo, in vpil vame: »Kaj boš storil ti, ki se svoje sence bojiš? Tepec! Ti bi pustil, da bi ti požrl še hlače, ki jih imaš na sebi!«

Tedaj sem ga jaz mahnil, tako močno, da je obležal na tleh tudi on. »Pa se gani, če se moreš!« sem rekel in umiril se je.

Stric je medtem vstal. »Zdaj uganjata komedijo vidva,« je rekel. »Pa vaju poznam, razcapanca. Vržeta kamen in skrijeta roko. Kakor takrat, ko so prišli za volitve in sta pustila, da so me pretepli do krvi, ali pa sta jim morda še sama pokazala pot!«

Zdaj je malo manjkalo, da nisem pustil Berta, da ga zares pokonča. Starec pa se je, ne da bi izgubljal čas s stepanjem hlač, obrnil k žanjcema.

»No vidva, delajta naprej!«

»O, ampak midva ne marava sitnosti. Prišla sva delat.«

»Torej delajta! Plačal sem vama že vnaprej.«

Se pravi, da je tudi on nekaj domneval, drugače bi mu še na kraj pameti ne prišlo, da bi jima plačal! In zakričal sem: »Stojta, ali pa vama bo trda predla! Počakajta samo trenutek!«

Prijel sem Berta, mu dal srp v roke; rekel sem sinu, ženi in svakinji, naj vzamejo svoje orodje. Odvedel sem jih na drugi konec polja, kjer je bilo žito še nedotaknjeno, pripravljeno za žetev, in znašli smo se natanko nasproti onima dvema. Postavil sem svoje delavce v vrsto in zaklical na drugo stran: »Zdaj pa le pričnimo! Bomo videli, do kod bosta prišla vidva in do kod mi! Bomo videli, kdo bo boljši!«

Moje kakor da je prešinilo; vzdignili so glave in se začeli smejeti, potem pa divje peti. Zdelo se je, da je to najlepši dan, odkar smo se rodili; Nita in mali nečak sta prihajala za nami, in ne da bi jima bil kdo kaj rekel, sta začela paberkovati. Nismo čutili vročine ne lakote ne žeje. Žena je odnašala snope meni, svakinja pa Bertu; in sem ter tja sta si z rokavom obrisali pot s čela in se nama nasmehnila.

Moj sin, dolgonogec, je bil zmerom za korak pred nami.

Pred poldnevom smo že poželi pol hektara in za nami je bilo strnišče in skrbno povezani in zloženi snopi. Pred nami je bilo tistega, kar sta požela dninarja, in tiste malenkosti, ki jo je bilo treba še požeti, približno za tretjino. »Zdaj pa dosti!« sem zavpil. »Ostanek pustimo ptičem. In vam, stric, če hočete!«

On pa se je bil zgrudil pod češnjo in ob mojih besedah sem ga videl, kako se je obrnil proti grmovju in jokal, da so se mu ramena kar tresla. In ždel je tam kot star panj, ki je zgubil otroke, ženo, hišo in tisto, kar mu je najbolj pri srcu. Vendar v meni ni bilo sočutja; vame je prihajala moč iz zemlje, ki sem čutil, da je moja, iz žita, ki sem ga pravkar požel in je tako rumeno in nosi v sebi toliko sonca. Še več, rekel sem mu: »In Gelmovo mlatilnico bomo poklicali!«

In tako je bilo. Namesto da bi kakor vsako leto, odkar sta se sprla, poklicali Vardizzovo mlatilnico, smo pripeljali na hrib Gelma, in ko je ta malical pod starčevim hrastom in delil ukaze svojim strojnikom, se je počutil, kakor da ima tistih deset let na grbi manj.

Glas se je bil hitro raznesel; žanjca sta povedala. Mnogi so nama dajali prav; ustavljali so me in govorili: »Prav sta storila, žela sta na svojem; vajin stric ni bil nikoli poštenjak.« Ali pa so govorili: »Mi pa smo mislili, da ves čas živite v najlepši slogi, drug za drugega! Ne, ne bi bil smel storiti, kar je storil. Mar nista njegova kri in mar ni že star, da ga bo vsak čas konec, in ali mu nista zmerom delala?!«

Pa tudi takih ni manjkalo, ki so stiskali glavo med ramena in šli svojo pot; bili so večidel stari posestniki, kakor strica so jih vezala ista življenjska načela in so si že urejali papirje, da bodo šli v Trst.

Zadovoljni pa so bili predvsem oni tam in to me je dražilo. Zdaj mi je Franjo dajal za pijačo; eden izmed Chersijev me je spet pozdravil; Rozzan ni več vedel, kako bi govoril, in kakor hitro me je zagledal, je dregnil s komolcem in pretrgal pogovor z ljudmi; kazalo je, da je Giovanni Bože bolj prijateljski do mene kakor prej.

Jaz pa nisem slavil zmage; vedel sem, da me vse to potiska kvečjemu za korak nazaj. Mene niso zanimali pridelki; hotel sem

svoje, hotel sem zemljo; stari pa je postajal zmerom trši in verjetno je bilo, da ne bo popustil. Zakaj je že res, da je človek sebičen, ampak nekega dne se rodi iz tega trma, rodi se sovraštvo, ki utegne daleč prerasti samo korist. Ali mar nismo imeli veliko primerov ljudi, ki niso nič zaostajali za stricem, kar zadeva posle in skopost, pa so kljub temu zapravili na sodiščih cela premoženja tista leta pred vojno? Zaradi tega sem postajal vsak dan bolj žalosten, kolikor bolj so me ti ljudje podpirali.

Škropil sem v Bussijevem vinogradu, ki meji na vinograd Rossi-jevih iz Picuda. Na okrajku med njima sem naletel na najstarejšega brata in sva malicala na travi. In on, čeprav tudi ni bil z njimi in se je zdelo, da je bil zmerom naklonjen ustanovitvi svobodnega ozemlja, mi je rekel: »Pojdi k Vanji. Ta zmore vse; sekretar partije je.«

»Bil sem že pri sodniku.«

»To nič ne pomeni. Partija žene vse vode. Poslušaj mene.«

In sem ga poslušal; naslednjega dne sem bil spet v Bujah.

Vanja je visok mož, plavolas, nekje od Reke. Poslušal me je smehljaje in sem pa tja pritrjeval z glavo. Potem je prijel telefon. Poklical je sodnika in dejal: »Tukaj pri meni je eden izmed bratov Kozlovičev iz Materade.«

Drugega ni rekel in z onega konca so mu govorili na dolgo. Nazadnje je rekel samo »zdravo« in odložil telefon, mrk v obraz. Potem me je vprašal: »Si v partiji?«

Rekel sem mu, da ne, in spet me je začel vikati.

»Torej, kako mislite? Niso vam dovolj pridelki, žetev in da bi on pač obdržal svoje podpisane papirje?«

Njemu seveda nisem mogel reči »hočem svoje« in zato sem mu rekel:

»Zakaj bi moral nekdo drug imeti zemljo, ki ni njegova?«

»In kaj se vas to tiče? Naj jo ima, zemljo. Vi pa jo boste obdelovali, vi boste želi vsako leto.«

»In kaj bom zapustil otrokom nekega dne?«

»Ni si treba delati skrbi zaradi otrok. Nanje bo mislila ljudska oblast, kakor misli na vse.«

»Oprostite, ampak rajši bi mislil nanje jaz sam. Vsaj dokler sem živ.«

Resen, kakor je bil, se je začel glasno smejati. »Vi kmetje ste vsi enaki,« je rekel. Začel je hoditi po sobi, z dolgimi koraki. Potem me nenadoma pogleda in pravi: »In če bi vam našel še večje in še lepše posestvo od tega, ki ga ima zdaj vaš stric, v Dajli na primer ali v dolini Mirne, bi ga šli obdelovat?«

Čutil sem, da me pretehtava. »Čigavo je to posestvo?«

»Ljudske oblasti.«

»Razumem. Ampak čigavo je bilo prej?«

»Nekega gospodarja, ki ga je zapustil in je rajši odšel, v Italijo.«
Pomislil sem trenutek, potem sem suho rekel: »Ne bi šel.«

»Zakaj ne?«

»Ker bi nekega dne lahko ne bilo več moje.«

»Ne zaupaš nam torej? Misliš, da nekega dne lahko tudi mi pademo in odidemo?«

Smehljal se je. Presedel sem se na stolu in odgovoril: »Poslušajte, Vanja. Ne vem, kam vruga hočete, in ne razumem se preveč na politiko. Ampak če hočete vedeti moje mnenje, prav, vam ga bom povedal naravnost. Kolikor pomnim, so sem k nam prišli najprej Avstrijci, potem Italijani, potem Nemci; nazadnje ste prišli vi. Vsi so odšli, pa so bili močnejši od vas. Sam sem videl pasti najprej orla, potem snop s sekiro in kljukasti križ. Zakaj nekega dne ne bi mogla pasti srp in kladivo?«

Spet se je zasmel; potem me je udaril po rami. »Možakar si, Kozlovič. Ampak teh reči ne govori nikomur. Tega še ne moreš razumeti.«

Potem mi je rekel: »Če bi ti dali zemljo, bi vstopil v »skupčino?«

»Ne. Mislim, da ne.«

Spet se je ustavil sredi sobe in me od strani gledal.

»Če ti je ne damo, bi tudi ti optiral za Italijo?«

Ostal sem brez sape, ko da bi se ujel v precep. Pa sem si hitro opomogel in sem ga jaz dregnil v njegovo šibko točko (v tisto, ki je mislil, da je ne morem razumeti). In sem rekel: »Če mi daste zemljo, mi ničesar ne podarite. Daste mi kratko malo tisto, kar je moje. Samo pravično ravnate. Kaj ni napisano na vseh zidovih *tudje nečemo, svoje ne damo?*«

Še enkrat me je udaril po rami in rekel: »Eden izmed tistih si, Kozlovič, ki ne izgublajo glave.«

Pripravil sem se, da grem, pa me je ustavil. »Greš v Juricane? Počakaj. Dam ti prostor v avtu.«

Bil je lep temen mercedes.

Ko smo prišli do Gelma, je šofer ustavil in jaz nisem vedel, kako bi izstopil pred vsemi temi ljudmi, ki so govorili in se smejali pod murvo in bi me gotovo videli. Ampak medtem ko sem iskal vratca, je Vanja dejal: »Počakaj, lahko te potegnem do doma.«

Prevedla Tita Škerlj